

N:o 11.

Ank. till Riksd. Kansli den 8 Mars 1879, kl. 12 midd.

*Andra Kammarens Första Tillfälliga Utskotts Betänkande N:o 3,
angående underdånig skrifvelse om beredande af flera
lärotimmar för naturalhistoriens studium vid rikets all-
männa elementarläroverk.*

Uti afgifven motion, N:o 115, har Herr S. Axell anført, hurusom, oaktadt såväl af Kongl. Maj:t utsedde komiterade, som af Riksdagen valda utskott och Riksdagen sjelf vid alla de tillfällen, de i senare tider yttrat sig om naturalhistoriens studium vid elementarläroverken, anmärkt såsom ett missförhållande, att detta studium upphört före skolundervisningens slut, och uttalat sig för dess utsträckning äfven till elementarläroverkens högsta klass, har likväl den nyligen utfärdade skolstadgan, långt ifrån att afhjelpa det anmärkta missförhållandet, gjort naturalhistoriens ställning å latinlinien ganska mycket ofördelaktigare än den varit enligt skolstadgan af den 29 Januari 1859 med deruti den 10 Mars 1869 verkställda ändringar. Under det nemligen enligt förut gällande bestämmelser naturalhistoren lästs två timmar i veckan i hvardera af klasserna 4, 5 och 6: 1, har genom den nya stadgan i 6:te klassens nedre afdelning den ena af dessa timmar anslagits åt fysiken, hvarjemte de två timmar i veckan, hvarunder enligt samma stadga naturlära skulle läsas i hvardera af 4:de och 5:te klasserna, hädanefter skulle användas, utom till läran om växt- och djurriket, i 4:de klassen, till de första elementen af fysik och kemi och i 5:te klassen, till grunddragen af geologi och astro-

nomi. Naturalhistorien hade alltså genom läroverksstadgan af den 1 November 1878 förlorat ungefär en timma i veckan i hvardera af klasserna 4, 5, och 6:1. Den ersättning, som kunde anses blifvit vunnen genom föreskrift om inledning till djur- och växtrikets kännedom såsom läroämne i 1:sta klassen (2 timmar i veckan), vore alldeles otillfredsställande, då lärjungarna uti denna klass vore för litet utvecklade för ett mera fruktbart studium af ämnet. Då således den nya läroverksstadgan fört ämnet baklänges, hvad anginge alla humanister, hvilka vårterminen 1878 utgjort i skolans högsta afdelning 84,5 procent af hela antalet lärjungar; då åtminstone hvad beträffade linien B, ingen svårighet syntes möta att för naturalhistoriens studium i 7:de klassen använda antingen en af de timmar, som anslagits till välskrifning och teckning, eller en af de timmar, som ämnena franska och matematik å denna linie erhållit mera än samma klass å linien A; samt då äfven i läroverkets 4:de, 5:te och 6:te klasser samt A liniens 7:de klass det ej syntes betänkligt att låta de klassiska språken afstå en timma i veckan för studiet af Linné's och Nilssons vetenskap, föreslår motionären:

att Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande,

dels huruvida icke naturläran kunde erhålla ytterligare en timme i veckan i elementarläroverkens 4:de, 5:te och 6:te (nedre) klasser, dels huruvida icke undervisning i naturalhistoria bör meddelas i elementarläroverkens högsta klass äfven å latinliniens båda afdelningar.

För ett rätt bedömande af det af motionären väckta förslag har Utskottet trott det vara af betydelse att erinra om det väsentliga af hvad som under senaste tioårs period förekommit i fråga om naturalhistoriens studium å elementarläroverkens klassiska linie.

Genom den undervisningsplan, som den 29 Januari 1859 stadgades för dem, som läsa klassiska språk, hade till ämnet naturvetenskap anslagits 2 timmar i veckan i skolans alla klasser och afdelningar. Under namn af naturvetenskap lästes emellertid i 1:sta klassen uteslutande och i 2:dra klassen till en del fysisk geografi. Återstoden af tiden i 2:dra klassen, hela undervisningstiden i 3:dje, 4:de och 5:te klasserna — den sistnämnda tvåårig — samt 1 timme i veckan i 6:te klassen skulle studeras naturalhistoria (botanik och zoologi), hvaremot den återstående timmen i 6:te klassen samt båda timmarna i den 7:de skulle egnas åt fysiken, Under förutsättning att i 2:dra klassen tiden delades lika mellan den fysiska geografin och naturalhistorien, lästes således sistnämnda ämne 11 timmar i veckan i skolans alla klasser tillsammantagna. Häruti skedde genom undervisningsplanen af den

10 Mars 1869 de förändringar, att den fysiska geografin ej vidare skulle läsas i 2:dra klassen, att 5:te klassen skulle vara ettårig i stället för tvåårig samt att fysiken i 6:te klassen skulle börja först i den öfre afdelningen. Härigenom blef dock antalet timmar, anslagna till naturalhistorien, oförändradt.

Emot denna anordning af naturalhistoriens studium framstälde den komité, som den 21 Oktober 1870 tillsattes för revision af då gällande läroverksstadga, uti sitt betänkande af den 23 Juli 1872 åtskilliga anmärkningar. Komitén ansåg ej studiet af speciel botanik och zoologi lämpa sig för skolans lägre klasser. Lärjungen saknade å detta stadium tillräcklig förmåga af iakttagelse och kombination i fråga om det enskilda i dess förhållande till de allmänna lagar och former, som ur det förra skola fattas. Studiet af speciel zoologi och botanik i skolans lägre klasser tvingade derföre lärjungarne att inhemta en mängd minneskunskaper, som, långt ifrån att befordra deras själsutveckling snarare hämmade densamma. Studiet borde af dessa och flera skäl förvandlas från speciellt till allmänt eller komma att omfatta naturlära, tänkt såsom en sammanfattning af de skilda naturvetenskapernas grundbegrepp.

Komiterade ansågo vidare ganska olämpligt, att naturalhistoriens studium afbröts före skolundervisningens slut. Resultatet blefve derigenom mindre tillfredsställande, hvarjemte ämnet i den klass, der dess studium afslutades, enligt erfarenhetens vittnesbörd finge en betydelse, som förutsatte ett visst tillbakasettande af andra samtidigt förekommande kunskapsgrenar och bidroge att mer än skäligt upptaga ynglingarnes tid och krafter på ett utvecklingsskede, der läroverket för öfrigt på sina lärjungar stälde ganska stora fordringar. Naturalhistorien, rätt behandlad, syntes dessutom komitén, böra studeras i skolans högre klasser, icke blott för de enskilda lärjungarnes, utan måhända ännu mera för hela den nationela bildningens skull. Eljest skulle naturalhistoriens studium vid universiteten komma att lida betydligt afbräck och detta ämne blifva, om ej åsidosatt, dock föga odladt. För att botanik och zoologi skulle kunna studeras med framgång, behöfdes en långvarigare, förutgående bekantskap med den yttre naturen, en bekantskap, som måste vara gjord vid elementarläroverket för att möjliggöra dessa vetenskapsgrenar såsom fackstudium vid universitetet. Af detta skäl vore i skolans högre klasser undervisning i naturalhistoria angelägnare än undervisning i fysik. Fysiken kunde studeras på ett fysiskt kabinet. Detta ämne kunde ock, med hänsyn till den tid, som blifvit för dess studium tillmätt, å den klassiska linien svårigen behandlas på ett i någon mån vetenskapligen grundläggande sätt. De allmänna fysikaliska begreppen kunde deremot bättre inhemtas genom en populär framställning eller en s. k. naturlära. (Betänkande af den 23 Juli 1872, sidd. 61, 62, 68, 69, 70, 71, 207).

Stödd hufvudsakligen på dessa grunder, upptog komitén i sin undervisningsplan för den klassiska linien undervisning i naturlära tvenne timmar i veckan i klasserna 2, 3, 4 och 5, samt i naturalhistoria likaledes 2 timmar i veckan i 6:te och 7:de klassernas båda afdelningar. I 2:dra och 3:dje klasserna skulle naturläran omfatta grunddragen af läran om djur- och växtriket, i 4:de och 5:te klasserna åter grundbegreppen i kemi och fysik, grunddragen af läran om jordens byggnad samt det allmännaste om vårt planetsystem och himlakropparne i öfrigt. Läran om djur- och växtriket skulle deremot i dessa klasser studeras dels vid exkursioner, dels såsom allmän repetition af allt det genom naturläran inhemtade. De, som vore befriade från grekiska språkets studium, skulle äfven i de högre klasserna undervisas i fysik, men eljest skulle å den klassiska linien i detta ämne ingen annan undervisning meddelas, än den, som inginge i den allmänna naturläran.

Hvad komitén sålunda föreslagit i afseende å naturvetenskapens studium i skolans lägre klasser, har i hufvudsak vunnit godkännande. Så väl den Kongl. propositionen till 1873 års Riksdag angående elementarläroverken som denna Riksdag sjelf och 1874 års skolkomité hafva bevarat tanken att låta allmän naturlära vara den form, hvarunder naturvetenskap i dessa klasser borde studeras. Och Kongl. stadgan för rikets allmänna elementarläroverk af den 1 November 1878, upprepande bestämmelserna uti Kongl. skrivelserna af den 6 Juni 1873 och den 12 Mars 1875, skiljer sig i denna del från 1870 års komité's förslag blott derutinnan, att naturläran skall studeras 2 timmar i veckan äfven i 1:sta klassen, samt att kursbestämmelserna för de särskilda klasserna äro något annorlunda. Sålunda har såsom undervisningsämne jemte kemi och fysik m. m. för 4:de och 5:te klasserna uttryckligen omnämmts kort öfversigt af djur- och växtriket såsom repetition och utvidgning af den föregående kursen. Hvad åter angår 6:te och 7:de klasserna, hafva 1870 års komité's förslag ej mötts af lika odeladt godkännande eller vunnit samma afseende i lagstiftningen. I det statsrådsprotokoll, som vid 1873 års riksdag åtföljde den Kongl. propositionen angående elementarläroverken uttalades, såsom bekant, den tanke, att grekiskan, hvars studium borde börja först i 6:te klassen, skulle vara ett valfritt ämne äfven för dem, som tillhörde den klassiska linien, hvarföre denna skulle sönderfalla i två afdelningar, A och B. Hvad B-afdelningen anginge, der grekiska språket ej skulle läsas, skulle studiet af naturvetenskap och naturalhistoria fortgå till skolans slut, hvarigenom farhågorna ansågos böra undanrödjas, att naturalhistoriens studium skulle lida afbräck genom ämnets för tidiga afslutande på den klassiska linien. Deremot skulle å afdelningen A, der grekiska lästes, all undervisning i naturvetenskap och således äfven angående djur- och växtriket upphöra med den 5:te klassen, och skulle såle-

des lärjungarne å denna linie vid elementarläroverket icke erhålla annan naturvetenskaplig undervisning än uti allmän naturlära.

Denna tilltänkta anordning syntes emellertid Riksdagen mindre lämplig. Riksdagen förklarade sig visserligen icke hafva något att invända emot den klassiska liniens sönderdelande i tvenne afdelningar eller emot uppskjutande af grekiskans studium till 6:te klassen. Men Riksdagen beslöt i enlighet med förslag af det för ärendets behandling tillsatta Särskilda Utskott att "hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida icke undervisning i naturalhistoria i elementarläroverkens högre klasser bör meddelas å alla linierna, dock utan att upptagas såsom examensämne i mogenhetspröfningen å linien A." Det Särskilda Utskottet motiverade detta sitt af Riksdagen gillade förslag hvad angick afdelningen A *dels* genom att framhålla det betänkliga uti, att en del lärjungar, som genomgått läroverket och sedan kanske blefve tjenstemän, ej skulle få annan naturvetenskaplig undervisning än den, de i tidigare år erhållit såsom allmän naturlära, hvaraf sannolikt skulle följa, att, då denna kunskap ej sedan underhölles, de skulle nästan helt och hållet sakna insigter i ämnen, som dock i snart sagdt alla livvets förhållanden egde den största betydelse; *dels* derigenom, att då ej alla naturvetenskapliga discipliner kunde få plats i A-afdelningens högre klasser, borde egentlig naturalhistoria (zoologi och botanik) få företräde, af bland andra det skälet, att de förstnämnda ämnena äro mer än kemi och fysik egnade att utveckla iakttagelseförmågan och sinnet för systematisk anordning. Dessa åsigter återfinnas äfven i Riksdagens till Kongl. Maj:t i ämnet afgifna underdåniga skrifvelse. Den komité, som på uppdrag af Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet den 22 December 1874 afgaf förslag till Stadga för Rikets allmänna läroverk, qvarstod emellertid på den ståndpunkt, som i ofvanbemälda statsrådsprotokoll blifvit angifven. Dess undervisningsplan upptager för B-afdelningen under de fyra sista undervisningsåren, motsvarande 6:te och 7:de klassernas tvenne afdelningar, 2 timmar i veckan för naturalhistoria och 2 timmar i veckan för fysik, men för afdelningen A under samma tid ingen undervisning i något naturvetenskapligt fack. Motivet härtill angifva komiterade i följande ordalag: "Komiterade hafva nemligen tänkt sig förhållandet emellan de båda afdelningarna sålunda, att då afdelningen A vore att anse såsom den egentliga språklinien, på hvilken för naturvetenskapens studium utrymme omöjligen kunde beredas, i fall språken, i synnerhet de till ett senare stadium framflyttade klassiska språken, skulle erhålla tillräcklig tid att kunna drivas med vederbörlig fart och styrka, så borde deremot afdelningen B hafva till uppgift att driva de matematisk-naturvetenskapliga studierna i jemnhöjd med de språkliga. Denna afdelning

komme alltså att företrädesvis mottaga sådana lärjungar, som vilja, utan att öfvergifva latinlinien, egna sig åt matematik och naturvetenskap, och komiterade föreställa sig, att blifvande lärare och vetenskapsidkare inom nämnde fack, blifvande läkare m. fl. komma att på denna afdelning erhålla sin första utbildning“ (Betänkande af den 22 December 1874, sid. 92).

Alla de förarbeten, som föregått läroverksstadgan af den 1 November 1878, hafva således pekat derhän, att de lärjungar å den klassiska linien, som ej läste grekiska, borde i 7:de klassen läsa naturalhistoria. Hvad deremot angår de lärjungar, som äfven läste grekiska, har den ena åsigten velat, att naturalhistoria skulle vara ett undervisningsämne för dem intill skolans slut, under det den andra yrkat, att all naturvetenskaplig undervisning för dem skulle avslutas med 5:te klassen. Den nya läroverksstadgan af den 1 November 1878 går nu sin egen väg. Den låter undervisningen i naturvetenskap vara lika för afdelningarne A och B hela skolan igenom, låter båda i 6:te klassen undervisas 2 timmar i veckan i naturvetenskap, omfattande både fysik och naturalhistoria, låter i 7:de klassen undervisningen i fysik fortgå tvenne timmar, men upptager i denna klass ingen undervisning i naturalhistoria.

Sammanfattar man resultaten af den föregående öfversigten, så, under förutsättning dels att man likställer den äldre undervisningen i naturalhistoria i de lägre klasserna med nuvarande undervisning i allmän naturlära, så vidt den omfattar läran om växt- och djurriket — hvartill man torde vara fullt berättigad — dels att undervisningen i allmän naturlära i 4:de och 5:te klassen samt i naturvetenskap i 6:te klassen skulle hädanefter komma att afse under en timma i veckan naturalhistorien, så visar sig:

att under det enligt skolstadgan af den 29 Januari 1859 med de deruti den 10 Mars 1869 gjorda ändringar, undervisning i läran om djur- och växtriket meddelades 2 timmar i veckan i hvardera af klasserna 2, 3, 4, 5 och 6:1 samt 1 timme i veckan i klassen 6:2 (tillsammans 11 timmar i veckan), så undervisas i samma ännen enligt nu gällande stadga af den 1 November 1878 2 timmar i veckan i hvardera af klasserna 1, 2 och 3 samt 1 timme i veckan i hvardera af klasserna 4, 5, 6:1 och 6:2 (tillsammans 10 timmar i veckan);

att således naturalhistoriens ställning blifvit sämre *dels* genom 1 timmes mindre undervisning i veckan, *dels* derigenom, att ämnet förlorat 1 timme i veckan i hvardera af klasserna 4, 5 och 6:1, således relativt högre klasser och såsom ersättning fått 2 timmar i 1:sta, således lägsta klassen;

samt *att* under det alltså den nya stadgan försämrat naturalhistoriens ställning å elementarläroverkens klassiska linie, 1870 och 1874 års skolkomitéer, det Särskilda Utskottet vid 1873 års riksdag och Riksdagen sjelf, samt chefen för Ecklesiastik-departementet i sitt yttrande till ofvanbemälda

statsrådsprotokoll uttalat sig för en förbättring i dess ställning genom dess upptagande såsom läroämne i högsta klassen för dem, som icke läsa grekiska, hvarjemte 1870 års skolkomité och 1873 års Särskilda Utskott och Riksdag önskat detsamma äfven för dem, som läsa nämnda språk;

Utskottet har i ofvanstående öfversigt och jmförelse icke tagit hänsyn till reallinien, detta redan derföre, att motionärens motivering egentligen sysselsätter sig blott med den klassiska, om än hans slutliga förslag omfattar klasserna 4, 5 och 6 äfven å reallinien. Det torde dessutom af hvad Utskottet längre fram kommer att anföra, blifva klart, hvarföre Utskottet ansett en jmförelse af naturalhistoriens ställning å reallinien förr och nu vara öfverflödig.

Är nu således naturalhistoriens ställning å den klassiska linien sämre än den hittills varit, och mycket sämre än de, som i ämnet yttrat sig, ansett den böra vara, blir frågan hvad som utan större olägenhet skulle kunna göras för att förbättra dess ställning. Af hvad Utskottet anfört ur skolfrågans historia torde framgå, att den anordning af naturvetenskapens studium i 4:de och 5:te klasserna, som nu gäller, väsentligen öfverensstämmer med hvad 1870 och 1874 års komitéer föreslagit. Emot 1870 års komitées förslag i denna del har äfven 1873 års Riksdag icke gjort någon anmärkning. Redan härutinnan finner Utskottet ett kraftigt skäl emot ändring i en anordning, som, tillstyrkt af de sakkunnige, ännu varit gällande allt för kort tid, för att erfarenheten skulle hunnit visa vare sig dess rigtighet eller origtighet. Dertill kommer, att den förökning i undervisningstid, som af motionären föreslagits för den allmänna naturläran, ej skulle kunna ske utan på bekostnad af något annat ämne, och har i detta afseende föreslagits latinets. Utskottet tror sig dock deremot böra erinra, att, sedan den senaste anordningen af elementarundervisningen minskat antalet veckotimmar, hvarunder undervisning i latinets meddelas, med icke mindre än 18, torde det vara ganska betänkligt att göra ytterligare inskränkningar i denna undervisningstid, som redan blifvit så förkortad, att erfarne skolmän äro ganska tveksamma, i hvad mån en grundlig och fruktbar insigt i detta språk skall kunna vid elementarläroverken meddelas. Slutligen anser sig Utskottet böra påpeka, huru ofördelaktigt oupphörliga rubbningar i elementarläroverkens undervisningsplan måste verka på läroverkens jemna och lugna gång, hvarför nya ändringar i en stadga, som nyss börjat tillämpas, endast af de mest tvingande skäl torde böra vidtagas. Sistnämnda tvenne skäl ega äfven sin tillämpning på motionärens förslag i afseende på 6:te klassen. Af dessa grunder och då undervisningen i naturvetenskap för realister och humanister åtminstone *kan* vara gemensam i 4:de och 5:te klasserna, och, hvad realliniens 6:te klass angår, naturalhistorien synes vara tillböriigen tillgodosedd, samt Utskottet

tror möjlighet finnas att på annat sätt bereda naturalhistorien en bättre ställning, får Utskottet

1:o) afstyrka bifall till hvad motionären föreslagit i afseende å elementarläroverkens 4:de, 5:te och 6:te klasser.

I afseende å 7:de klassen å klassiska linien, synes det deremot Utskottet ej kunna med skäl sägas, att en nu genomförd ändring i den nya stadgans undervisningsplan skulle, om eljest befunnen skälig, medföra rubbning i undervisningens jemna gång. De lärjungar, som nu tillhöra 7:de klassens båda afdelningar, äro nemligen hittills undervisade efter den äldre undervisningsplanen af den 29 Januari 1859 med deruti sedermera gjorda ändringar, och torde det derföre vara gifvet, att den nya undervisningsplanen för 7:de klassen af den 1 November 1878, hvilken stöder sig på undervisningsplanerna för de 6 lägre klasserna af den 6 Juni 1873, den 12 Mars 1875 och den 1 Juni 1877, ej kan tillämpas förr än, för 7:de klassens nedre afdelning, nu instundande höst och, för den öfre afdelningen, hösten 1880. Ej heller kan det sägas, att de uttalanden, som i ämnet föreligga, tala emot en ändring af 7:de klassens undervisningsplan till förmån för naturalhistorien. Tvärtom tala de ganska kraftigt för en sådan ändring. Frågan blir således egentligen om en anordning, sådan 1870 års komité föreslagit och 1873 års Riksdag begärt, låter sig genomföra utan andra större oiägenheter.

I afseende å B-afdelningen tror nu Utskottet lika med motionären, att tid kan för ändamålet vinnas utan egentlig skada för andra ämnen. Såsom motionären anmärkt, hafva i denna afdelning för fransyska och matematik anvisats en timme mera för hvardera än å afdelningen A. Då nu undervisningen i dessa ämnen för afdelningarne A och B skulle vara i allmänhet gemensam, synes den särskilda undervisning, som skulle komma lärjungarne å B-afdelningen till del, blifva svår att meddela utan att störande inverka på den gemensamma undervisningen, eller ock blifva en undervisning utan annan större nytta än att gifva lärjungarne å B-afdelningen en sysselsättning, under det A-afdelningens lärjungar undervisas i grekiska. Den erfarenhet man har af den särskilda undervisning än i ett än i ett annat ämne, som under äldre förhållanden meddelades dem, som åtnjoto dispens från grekiska och hebreiska, torde nogsam visat, hvilket ringa gagn kan väntas af en särskild undervisning jemte den gemensamma. Och om, såsom det är ganska sannolikt, 1874 års komité haft rätt i sin förmodan, att afdelningen B företrädesvis kommer att utgöras af de lärjungar, som tänka egna sig åt matematiskt naturvetenskapliga fackstudier eller åt medicinen, så framträder rätt uppenbart, huru orimligt det är att från den högsta klassen i denna afdelning utesluta naturalhistorien, och detta för att få gifva extra timmar

åt andra ämnen, bland annat fransyska. Utskottet tror derföre, att dessa extra timmar kunde bättre och mera fruktbringande användas till studiet af naturalhistorien, och anser Utskottet denna utväg att bereda sistnämnda ämne en bättre ställning vara att föredraga framför det af motionären äfven framkastade förslag att för ändamålet använda en af de timmar, som i 7:de klassen nu äro anvisade till välskrifning och teckning och som i högsta klassen väl torde begagnas uteslutande för sistnämnda färdighets inhemtande. Förmåga att teckna är nemligen af allt för stor betydelse för det praktiska lifvet för att Utskottet skulle vilja förorda ett bortfallande af eller en minskning uti undervisningen deruti, när det finnes att tillgå annan utväg, som Utskottet ej tror vara förenad med olägenheter.

Emot Utskottets förslag torde möjligen invändas, att mångläseriet och öfveransträngningen derigenom skulle ökas. Men då man betänker, att fråga icke är, att lärjungarne skola införas i ett nytt och för dem främmande ämne utan att de skola intill skoltidens slut undervisas i ett fack, som till och med 6:te klassen utgjort föremål för deras studium, samt att lärjungarne på B-afdelningen i öfrigt äro mindre ansträngda än lärjungarne å afdelningen A, tror Utskottet sig ej från denna synpunkt kunna mötas af några befogade invändningar.

Inom afdelningen A är det onekligen svårare att finna rum för naturalhistoriens studium i 7:de klassen. Utskottet kan nemligen icke godkänna den i motionen framkastade tanken, att till naturalhistoriens fördel ytterligare inskränka undervisningen i grekiska. Deremot talar samma skäl, som redan blifvit anfördt i afseende på ytterligare nedsättning af de till latinet anslagna timantal i 4:de, 5:te och 6:te klasserna. Man bör dessutom icke för-gäta, att, då skilnaden mellan afdelningarne A och B består just deruti, att å den förra men ej å den senare studeras grekiska, hvarföre hvar och en, som ingår i afdelningen A, dermed måste anses tillkännagifvit en önskan att i elementarläroverket erhålla undervisning i detta språk, måste grekiskans studium för denna afdelning anses vara väsentlig och tiden derför ej tilltagas så knapp, att ändamålet förfelas. Utskottet har för afdelningen A ej kunnat finna rum för naturalhistoriens studium annat än på bekostnad af fysiken, antingen så att båda, eller så att blott den ena af de i 7:de klassen åt detta ämne anslagna timmar i stället användas för naturalhistorien. Till förmån för det förra alternativet kan anföras att såväl 1870 års komité som 1873 års Riksdag uttalat sig för en sådan anordning och derför bjudit ofvan omförmälda ganska beaktansvärda skäl. Dertill skulle kunna läggas att, sedan de vanligare fysiska fenomenen blifvit för lärjungarne förklarade i den allmänna naturläran, ytterligare mera vetenskapligt studium af fysiken torde fordra en större kunskap i matematik än lärjungarne å den klassiska linien äfven i dess högsta klass hafva inhemtat. För det andra alter-

nativet kan anföras, att kännedomen af grunderna för de allmänna fysiska fenomenen både har den betydelse för det praktiska lifvet och det intresse för hvarje tänkande menniska, att det måste anses såsom en väsentlig brist, om någon, som genomgått elementarlärverket, derom saknar nödtorftig kännedom, och att denna kännedom torde blifva nog knapphändig utan undervisning i ämnet i den högsta klassen. Om från synpunkten af undervisningens praktiska anordning, då afdelningarne A och B skola undervisas gemensamt, öfvervinneliga svårigheter skola möta, att låta lärjungarne på afdelningen B undervisas 2 timmar i fysik och 2 timmar i naturalhistoria, men lärjungarne å afdelningen A blott 1 timme i veckan i hvardera, derom vågar Utskottet icke yttra sig.

Slutligen får Utskottet nämna, att, så vidt Utskottet kunnat inhemta, inga svårigheter från synpunkten af tillgängliga lärarekrafter synas stå i vägen för den af Utskottet förordade utsträckningen af naturalhistoriens studium. En blick på de nu gällande undervisningsplanerna torde ock bekräfta, att så förhåller sig.

På grund af hvad Utskottet sålunda anført, får Utskottet, för vinnande af det af motionären åsyftade ändamål tillstyrka,

2:o) att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida ej undervisning i naturalhistoria kunde och borde meddelas i 7:de klassen af den klassiska liniens båda afdelningar.

På Utskottets vägnar:

C. G. HAMMARSKJÖLD.

Reservationer:

af Herr *Severin Axell*, med hvilken Herr *Jan Magnusson* instämde: vid 1:sta punkten: "Sedan Utskottet redogjort för gången af det samarbete mellan utsedde komiterade, Regering och Riksdag, hvilket fortgått sedan år 1870 och slutligen burit frukt i Kongl. Maj:ts nådiga stadga för rikets allmänna läroverk, gifven den 1 November 1878, finner Utskottet, på grund af

nämnda redogörelse, att den anordning af naturvetenskapens studium i 4:de och 5:te klasserna, som nu är gällande, väsentligen öfverensstämmer med hvad 1870 och 1874 års komitéer föreslagit. Redan härutaf vill Utskottet hemta tillräckligt stöd för afstyrkandet af det förslag, motionen i detta afseende innehåller. Derjemte styrkes Utskottet ytterligare i denna sin mening af obenägenheten att vidtaga ifrågavarande rubbande ändringar i en läroverksstadga, hvilken så nyligen utkommit. Detta senare skäl har Utskottet också ansett tillämpligt på motionärens förslag, i hvad det rör nedre 6:te klassen.

Då dessa och öfriga af Utskottet anförda grunder icke synas mig vara fullt berättigade, tvekar jag icke att mot desamma, äfvensom mot det deraf föranledda beslutet anmäla min reservation. Det är visserligen riktigt, såsom Utskottet uppgifver, att det förslag, 1870 års komité framlade, innehåller samma anordning för undervisningen i *naturlära* i 4:de och 5:te klasserna, som senast gifna läroverksstadga bestämmer. Men man får ej glömma, att i sammanhang härmed samma komité föreslog, att *naturalhistoria* skulle läsas 2 timmar i veckan i hvardera af klasserna 6: 1, 6: 2, 7: 1 och 7: 2 på båda de klassiska afdelningarna. Äfven den åberopade komité af 1874 gaf 2 timmar i veckan i dessa 4 högsta klasser på klassiska afdelningen B. Nu framgår af Utskottets motivering i fråga om 2:dra punkten, att Utskottets ena alternativ bereder *naturalhistorien* endast *en* timme i veckan i hvardera af klasserna 6: 1 och 6: 2 samt *två* timmar i 7: 1 och 7: 2, då åter det andra alternativet endast gifver *en* timme åt *naturalhistorien* i så väl 6: 1 och 6: 2 som 7: 1 och 7: 2. Det är tydligt, att hvarje vän af naturvetenskapernas studium kan hafva skäl att i likhet med 1870 och 1874 års komitéer åtnöja sig med 2 timmar *naturlära* i 4:de och 5:te klasserna, *om* *naturalhistorien* erhåller 2 timmar i veckan i skolans 4 högsta klasser. Helt annat blir förhållandet, då man i likhet med Utskottet föreslår endast 1 timme i veckan i de båda klasserna 6: 1 och 6: 2 och — om äfven blott alternativt — endast 1 timme äfven i 7: 1 och 7: 2. Jag vågar tro, att, om *naturläran* skulle erhålla en timme till, således 3 timmar i veckan i 4:de och 5:te klasserna (i hvilket fall den nya undervisningstimmen i 5:te klassen väl lämpligast borde gifvas åt *naturalhistorien*, den i 4:de åt *fysiken*) skulle grundtanken af 1870 och 1874 års komitéarbeten finna bättre motsvarighet, hvad *naturalhistorien* angår, än genom Utskottets förslag. Jag tillåter mig, såsom stöd härför, uppställa följande jemförande tablå.

	Naturalhistoria.						
	4.	5.	6,1.	6,2.	7,1.	7,2.	Summa.
1870 års komité för både A- och B-afdelningarne.....	1	1	2	2	2	2	10 timmar.
1874 års komité för B-afdelningen							
Utskottets första alternativ	1	1	1	1	2	2	8 „
Utskottets andra alternativ	1	1	1	1	1	1	6 „
Mitt förslag	1	2	1	1	2	2	9 „

Men äfven om man icke skulle anse den uppfattning, hvilken jag nu dristat framlägga, vara mera berättigad än Utskottets, ber jag att få anföra ett annat skäl. Enligt nu gällande skolstadga blir kännedomen af djur- och vextverlden inskränkt på skolans nedre afdelning, I—V klasserna, till det minimum, som kan meddelas i skolans tre nedersta klasser, och hvilket neppe-ligen blir mer än underhållet genom den enda timmen i veckan, som blifvit dertill anslagen i fjerde och femte klasserna. Alla de såväl humanister som realister, hvilka afsluta sina studier vid detta skolans stadium, komma således ut i det praktiska lifvet med en kännedom om den lefvande naturen, som väl kan kallas ytterst bristfällig. Af omkring 1,780 lärjungar, hvilka vårterminen 1877 funnos i elementarläroverkens fjerde klass, slutade omkring 320. Af omkring 1,520 i femte klassen afgingo vid samma tid omkring 380. Afgångsprocenten för fjerde klassen blir således omkring 18 procent, för femte klassen omkring 25 procent. Med landets och särskildt den jordbrukande klassens stigande välmåga torde dessa procental blifva allt större och större. Mig synes att Riksdagen äfven härutinnan bör finna en grundad anledning till den åtgärd, motionen föreslår i afseende på fjerde och femte klasserna.

Det må vid första tanken förefalla såsom ett godt skäl detta andra af Utskottet anförda, att man icke bör utan mera tvingande skäl vidtaga ändringar i en läroverksstadga, som nyss börjat tillämpas. Men härvid beror väl mest deruppå, huruvida de afsedda ändringarna på något sätt rubba de principer, på hvilka stadgan är bygd. Dessa finnas nedlagda i statsrådsprotokollet för den 3 Januari 1873 och hafva, så vidt de af 1873 års riksdag blifvit lemnade utan anmärkning, tjenat såsom grunder för 1874 års komité; de synas mig i intet fall antastas af de förslag, motionen innehåller. Snarare bör man väl anse dessa principer derigenom blifva ännu bättre iakttagna. Om Riksdagen skulle bifalla motionen, vare sig dess båda förslag eller blott det senare, gör Riksdagen i båda fallen intet annat än anmäler hos Kongl.

Mått, att i dess nådiga stadga inluttit en eller flera bestämmelser, hvilka icke fullt öfverensstämma med det med stadgan afsedda syftet, sådant Riksdagen uppfattat detsamma. Det är icke heller svårt att inse, det de föreslagna ändringarna, ehuru af största vikt för naturalhistoriens studium icke behöfva medföra några mera afsevärda rubbningar i anordningen vare sig af antalet lärotimmar, eller af den gemensamma undervisningen för olika linier och olika afdelningar, lika så litet som i de föreskrifna kurserna.

Går man nu till frågan, hvarifrån en timme i fjerde och femte klasserna skulle tagas för att läggas till *naturläran*, så lär väl icke Riksdagen, huru dess beslut än månde utfalla, finna skäl att angifva någon bestämd utväg härför. Det torde dock vara min skyldighet såsom förslagsställare att framlägga en sådan. Hvad den *klassiska* linien beträffar, blifver det enligt min uppfattning nödvändigt att taga en timme från latinets. Härigenom skulle veckotimantalet för detta ämne under hela skoltiden nedgå från 48 timmar till 46. För min del får jag erkänna att jag icke hyser några betänkligheter mot en sådan åtgärd. Redan för öfver 20 år sedan, i 1856 års skolstadga, hade latinets icke mer än 55 timmar i veckan, under det att naturvetenskaperna hade 16. Gå vi nu till 1878 års stadga, så har enligt densamma latinets 48 timmar och naturvetenskaperna 18. Detta är visserligen ett framsteg, men står det såsom sådant i ringaste jämförelse till den omstörtning i dessa discipliners betydelse, som under denna tid egt rum? Latinets har alltmera sjunkit ner från sin rang såsom de bildades och vetenskapsmännens universalspråk; färdigheten att skriva detsamma får numera sällan användning och torde vara alldeles obehöfelig åtminstone för icke-språkforskare. Naturvetenskaperna åter hafva erhållit en utveckling, hvarom man förr icke hade aning. Den vikt, som latinets för öfrigt må hafva såsom formelt bildningsmedel har det i betydlig mån förlorat, sedan tyskan numera är det grundläggande språket; språkstudierna åter *i sin helhet* hafva ingenting förlorat genom minskningen af latin-timmarne, enär timantalet för de lefvande språken samtidigt ökats från 71 i veckan (år 1856) till 78 (år 1878). Hela timantalet för språk är enligt nu gällande stadga på afdelningen A. 142 och på afdelningen B. 132 i veckan, under det att naturvetenskaperna erhålla blott 18. Den af mig föreslagna ändringen skulle inskränka språkens timantal till respektive 140 och 130 samt öka naturvetenskapernas till 20. Den synes således icke innebära särdeles stora vådor för den formela bildningen.

Jemför man veckotimantalet för latinets med det för andra ämnen, så finner man att, under det latinets har 48 timmar, får matematiken — det ämne som i detta afseende kommer närmast — endast 36 à 38, historia och geografi 35, modersmålet 32 och tyskan, ehuru numera grundläggande språk, endast 29. Förutom undervisningen i skolan i latinets såväl läsning

som skrifning skola lärjungarne i hemmet fullborda inalles omkring 120 temata. I modersmålet fordras endast omkring 50 temata, i tyskan endast omkring 30. En obetydlig inskränkning i fordringarna på latinets skrifvande, hvilken äfven i och för sig synes mig ganska påkallad, skulle vara tillräcklig för att bereda en timme åt naturvetenskaperna i 4:de och 5:te klasserna.

Hvad åter *reala* linien beträffar, måste den för naturläran afsedda timmen tagas från engelskan. Att denna utväg af Kongl. Maj:t åtminstone icke anses olämplig, framgår af det Kongl. bref af den 3 Maj 1878, hvilket jag här nedan tager mig friheten återgifva. Af detsamma synes att Kongl. Maj:t icke funnit hinder möta att i hufvudstadens läroverk taga 5 timmar från engelskan i 4:de och 5:te *reala* klasserna för att gifva två till naturlära, de öfrige till andra ämnen. Det Kongl. brefvet har följande lydelse:

“Till direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk ang. förändrad undervisningsplan för 4:de och 5:te klasserna vid Stockholms realläroverk m. m.

OSCAR etc. Vår ynnest etc. I en till Eder ingifven skrift har tillförordnade rektorn vid Stockholms realläroverk S. von Friesen anhållit om Eder medverkan för genomförande vid nämnda läroverk af vissa förändringar i den för fjerde och femte klasserna af rikets allmänna elementarläroverk fastställda undervisningsplan; i hvilket afseende von Friesen bland annat anfört, att den i berörda undervisningsplan, som grundade sig derpå, att undervisningen i dessa klasser borde vara gemensam för de båda bildningslinierna, gifna föreskrift, att alla de åtta timmar i veckan, under hvilka de lärjungar, som läsa latin, undervisas i detta språk, skola — med undantag i visst fall af en timme, som kan få egnas åt undervisning i teckning — för realliniens lärjungar användas på engelska språket, icke syntes lända till båtнад för undervisningen i dess helhet på sistnämnda linie, och att särskildt det för undervisningen i tyska och franska språken samt naturlära anslagna timantal behöfde någon tillökning; varande af rektor von Friesen hufvudsakligen på dessa skäl hemställt, att I måtten, med öfverlemnande af hans i ämnet gjorda framställning, hos Oss i underdånighet förorda, att efterföljande förslag till fördelning af lärotimmarne i veckan på de olika undervisningsämnen inom realläroverkets fjerde och femte klasser måtte fastställas att från och med nästa läseårs början och tills vidare vara gällande:

L ä r o ö m n e n .	Kl. IV.	Kl. V.
Kristendom	2	2
Historia och geografi	5	4
Matematik	6*)	6*)
Naturlära	3	3
Modersmålet	4	3
Tyska språket	5	4
Engelska språket	5	4
Franska språket	—	4
	30	30

*) Hvaraf en timme för geometrisk teckning.

Dessutom för hvardera klassen 2 timmar frihandsteckning i hvarje vecka samt musik och gymnastik enligt gällande föreskrifter.

I anledning häraf hafven I, som ansett Eder böra i ärendet inhemta ej mindre utlåtande af realläroverkets inspektor än ock yttrande af rektorerna vid härvarande gymnasium och femklassiga elementarläroverk med särskildt afseende på den ifrågasatta förändrade undervisningsplanens tillämplighet vid de öfriga under Eder lydande läroverken, med underdånig skrifvelse den 8 sistlidne Mars till Oss öfverlemnadt så väl rektor von Friesens framställning som de deröfver infordrade yttranden och för egen del anfört: att, när ofvanberörda förslag syntes angifva den hufvudsakliga rigtning, i hvilken en förändring i den för båda bildningslinierna gemensamma undervisningsplanen borde vidtagas, då fråga vore om ett läroverk, afsedt endast för den realiniens lärjungar, I icke skullen tveka att förorda dess fastställande för realläroverket, om detta finge betraktas helt och hållet utan sammanhang med de öfriga elementarläroverken i hufvudstaden; men att under nuvarande förhållanden den ifrågasatta förändringen skulle medföra olägenheter, så framt icke jemväl vid sistnämnda läroverk i undervisningsplanen vidtoges motsvarande förändringar, för hvilkas genomförande endast en jemförelsevis obetydlig tillökning i det hittills varande antalet af extra lärare syntes erforderlig; på grund hvaraf I funnit Eder endast under den förutsättning kunna förorda den af rektor von Friesen föreslagna förändrade timfördelningen i realläroverkets fjerde och femte klasser, att densamma förklarades gällande äfven för samma klasser af reallinien vid öfriga elementarläroverk i hufvudstaden.

Wi hafva tagit detta ärende i nädigt öfvervägande och dervid funnit godt medgifva, att ofvan upptagna, af rektor von Friesen föreslagna under-

visningsplan för fjerde och femte klasserna vid Stockholms realläroverk må från och med nästkommande läseår tills vidare derstädes tillämpas, äfvensom i nåder bemyndiga Eder att i afseende å lärotimmarnes fördelning vid hufvudstadens öfriga elementarläroverk föreskrifva de ändringar, som kunna finnas nödiga och tjenliga för att bringa undervisningen å reallinien vid dessa läroverk i så nära öfverensstämmelse med den för realläroverket nu bestämde läroplan, som för lärjungars öfvergång från de förra läroverken till det senare må vara behöflig; och vilje Wi tillika hafva anbefalt Eder att före nästkommande läseårs slut med ledning af vunnen erfarenhet till Oss inkomma med fullständigt förslag till de förändringar i nu gällande, för läroverk der undervisning meddelas på båda bildningslinierna afsedda läroplan, som kunna finnas med afseende på realläroverkets särskilda bestämmelse och beskaffenhet erforderliga. Hvilket Wi Eder till kännedom och efterrättelse samt vederbörandes förståndigande härigenom meddele. Stockholms slott den 3 Maj 1878.

O S C A R.

Carlson.“

På grund af hvad jag nu haft äran anföra vågar jag vördsamt föreslå, att Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida icke naturläran kunde erhålla ytterligare en timme i veckan i elementarläroverkens 4:de och 5:te klasser.“

af Herr *Gustaf Andersson* vid 2:dra punkten, som ansåg läroverksstadgan af den 1 November 1878 vara så ny, att någon förändring deruti ej nu borde ifrågakomma.

af Herr *Hammar skjöld*: “Liksom jag i allo delar Utskottets uttalade åsigter om olämpligheten af de föreslagna ändringarne i undervisningsplanen för 4:de, 5:te och 6:te klasserna, så har jag äfven, öfvertygad af de af Utskottet anförda skäl, utan tvekan instämt i Utskottets tanke om naturalhistoria såsom ett angeläget undervisningsämne i 7:de klassen af afdelningen B., och tror äfven att Utskottets förslag om sättet för denna tankes genomförande icke skall medföra några olägenheter. Hvad åter angår afdelningen A., har jag haft svårare att bestämma mig. Mina studier hafva aldrig varit rigtade åt det naturvetenskapliga hållet; ej heller har jag någonsin tjenstgjort såsom elementarlärare. Jag saknar derföre alla förutsättningar att kunna med sakkännedom bedömma, om naturalhistoria eller fysik är att föredraga såsom undervisningsämne i bemälda afdelnings högsta klass. Om jag likväl

trott mig kunna förena mig om Utskottets uttalande om fysikens utbytande emot naturalhistoria i denna klass, har det skett i förtroende till sakkännedomen och erfarenheten hos de män, som bildade 1870 års komité. De skäl denna komité anfört för sin åsigt, hafva äfven förefallit mig, den icke sakkunnige, bevisande. Deremot har jag icke kunnat instämma i Utskottets i dess motiv framställda alternativa förslag, att i 7:de klassen af afdelningen A. den ena af de två nu till fysiken anslagna timmar skulle anslås till naturalhistorien och den andra fortfarande tillhöra fysiken. Om, såsom Utskottet föreslagit, i motsvarande klass i afdelningen B. naturalhistorien erhöles 2 timmar, jemte det fysiken behöll de 2, som nu äro deråt anslagna, så skulle, då undervisningen för båda afdelningarna i dessa ämnen blefve gemensam, just de svårigheter och olägenheter af udda timmar uppstå, som Utskottet, i min tanke med rätta, framhållit såsom grund för sitt förslag att beröfva matematiken och fransyskan de timmar afdelningen B. i 7:de klassen erhållit mera än afdelningen A. Dessutom skulle genom Utskottets förslag antalet läroämnen i 7:de klassen af afdelningen A. förökas, något som synes mig allt annat än önskligt, då denna afdelning dessförutan är ganska ansträngd. Jag tror därför att detta alternativ ej bort upptagas.“
